

5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ

Галина Василівна Шевченко,
учитель української мови та літератури,
учитель вищої категорії, «Старший учитель»
Смілянської ЗНЗ I–III ступенів № 16
Смілянської міської ради,
Черкаської області,
м. Сміла, Україна

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВУ «СВІТ ОЧИМА ТВОЇХ ПРЕДКІВ» (українська міфологія та вірування слов'ян)

Програма факультативу *«Світ очима твоїх предків (українська міфологія та вірування слов'ян)»* розрахована для учнів 8-х класів з поглибленим вивченням гуманітарних дисциплін. Вона може бути адаптована для учнів 5–6-х класів та спрямована на формування у них цілісної системи знань про українську міфологію, як форму свідомості та початок культури людства. В основу представленого планування тем та практичних завдань факультативу покладено особистісно орієнтовне навчання, використання інтерактивних та мультимедійних технологій (створення міні проектів, досліджень), а також враховано сфери зацікавлень учня та його можливості й таланти.

Сучасний освітньо-виховний процес у ЗНЗ вимагає формування покоління людей, яке здатне адаптуватися до ситуації, що змінюється, критично мислити та діяти інноваційно. Також воно буде вміти самостійно приймати рішення, проявляти ініціативу, володіють достатнім рівнем загальної та національної культури, буде прагнути змінити на краще власне життя та країну.

Одним з дієвих засобів виховання такої людини є ознайомлення та більш глибоке дослідження одного із видів усної народної творчості – міфів та міфологічного світогляду наших предків. Міф як спадкоємець давніх форм людської культури доніс до наших днів естетичні уявлення минулих поколінь, перевірений століттями досвід.

Програма факультативу *«Світ очима твоїх предків (українська міфологія та вірування слов'ян)»*

спрямована на формування в учнів цілісної системи знань про українську міфологію як форму ознайомлення учнів з особливостями міфологічного світосприйняття давніх українців, а також встановлення взаємозв'язку релігійних та міфологічних вірувань.

Актуальність обраної теми факультативу визначена тим, що міфологія є невід'ємною частиною культурного надбання людства, одним з важливих завдань розвитку особистості дитини є засвоєння духовного багатства, культурно-історичного досвіду народу, що створюється упродовж століть значною кількістю поколінь, осмислене ставлення до національної художньої спадщини, що забезпечує гарантований статус народної культури в системі універсальних цінностей сучасного суспільства.

Наука тривалий час скептично ставилася до міфології. Міфологічні образи використовували в образотворчому мистецтві, літературі тощо. На сьогодні зацікавлення міфологією зростає, що не дивно, адже міфологія відображає давні уявлення людини про світ. На сучасному етапі розвитку людство звертає увагу на матеріальну та духовну культуру, відчуваючи її занепад, тому намагається знайти те універсальне, що гармонійно поєднувало б елементи людського буття.

Такою категорією є міф, про який відомий філософ та історик Мірча Еліаде писав: «Знати міф – означає наблизитися до таємниці походження речей. Іншими словами, людина дізнається про те, як виникло життя на Землі, а також, яким чином виявити це і відтворити, коли все зникне».

Діти добре сприймають фольклорні твори завдяки гумору, ненав'язливому дидактизму та знайомим життєвим ситуаціям.

Мета факультативу: створення умов для формування культурної, всебічно розвиненої особистості, що прагне до вдосконалення, розвитку творчих здібностей, оволодіння багатством рідної мови; забезпечення вільного доступу до якісної освіти, використання інноваційних технологій, фундаменталізації, науковості, системності та перспективності знань про розвиток міфології давніх українців, здатності застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях.

Завдання факультативу:

- вдосконалити проведення сучасного освітньо-виховного процесу за допомогою використання інтерактивних форм діяльності, як факторів підвищення пізнавальної активності учнів;
- створити сприятливо-позитивні умови для особистісного зростання учнів через залучення до активної ділової взаємодії;
- формувати творчу особистість учня, здатну самостійно мислити та генерувати ідеї, приймати сміливі нестандартні рішення, оперувати усним словом, розрахованого на слухача, аудиторію, тобто, можливість стати креативним, брати активну участь у житті суспільства.

Основна ідея факультативу полягає у тому, щоб віднайти ефективні форми, методи навчально-виховної діяльності, а також їх оптимальний вибір (або вироблення нових) відповідно до поставлених цілей та завдань, технологію їх застосування, способи діяльності вчителя й учнів, а вчителю допомогти реалізувати творчий потенціал, зробити навчальні та факультативні заняття чи гурткову діяльність оригінальними, самобутніми.

Інноваційна значущість. В основу представленого планування тем та практичних завдань факультативу покладено особистісно орієнтовне навчання, використання інтерактивних, мультимедійних технологій (створення міні проектів, досліджень) та методик критичного мислення (пошуковий, діалогічний, евристичний), завдань пошуково-дослідницького випереджального характеру. Також на основі планування реалізуються інтеграційні процеси, методи застосування інноваційної технології ситуаційного моделювання, формується проектна культура учня, самоосвітня діяльність, відбувається розвиток творчих здібностей, з урахуванням сфери зацікавлень, можливостей і талантів.

В основу програми покладено інтеграцію курсів історії слов'ян, релігієзнавства, українознавства, давньої української та російської літератур, фольклористики, образотворчого мистецтва, практичного курсу з основ красномовства.

Практична значущість: факультатив «Світ очима твоїх предків (українська міфологія та вірування слов'ян)» не обмежується засвоєнням додаткової інформації теоретичного характеру про міфологію давніх слов'ян, а вибудовується за рахунок паралельного

поглиблення знань зі всесвітньої історії, релігієзнавства, основ риторики, давньої української та російської літератур, розвитку мовлення та вдосконалення мовленнєвої підготовки учнів, а також за допомогою створення умови для розвитку відповідних комунікативних та практично-діяльнісних компетентностей.

Апробація інноваційних технологій, методів та прийомів дозволяє суттєво підвищити мотивацію пізнавальної активності учнів, а завдяки активним формам удосконалення теоретичних, практичних знань створити ситуації успіху та досягти відчутних результатів – виховати учня творчою індивідуальністю, якій притаманне критичне мислення, прагнення самовдосконалюватись, а також мати активну життєву позицію.

Основними методами навчання та формами діяльності з учнями є:

- елементи лекційного методу, оскільки матеріал знаходиться у різних джерелах, тому учні повинні комплексивно фіксувати основні положення лекції у вигляді розгорнутого плану, який потім можна трансформувати в цілісну розповідь, ігрові форми навчання;
 - бесіда, порівняльний аналіз, семінар, практичне заняття, творча дискусія з обговорюваної проблеми;
 - аудіювання, складання тестових завдань відкритої та закритої форми, складання кросвордів, ребусів, сенкану;
 - робота з текстовими джерелами та словником (складання словника до теми, етимологічний аналіз, морфемний аналіз);
 - виступи учнів з повідомленнями, рефератами на основі самостійного опрацювання додаткової літератури, учнівська конференція;
 - технологія ситуаційного моделювання – рольова гра, програвання сценки «Я – історик, оракул, імітаційні вправи»;
 - дослідження, як технологія навчання – проектна, дослідницька діяльність учнів, створення мультимедійних презентацій: складання словесних та за допомогою живопису характеристик окремих міфологічних персонажів (етимологія імені, зовнішність, функції та характер поведінки, міжособистісні відносини, ритуали, обряди, традиції, фольклорні жанри, що відображають ставлення людини до певного міфологічного персонажа, дні святкування, атрибути поклоніння);
 - оформлення буклетів, дописів;
 - перевірка знань у формі бесіди, фронтального опитування, монологічної відповіді, переказу, твору.
- Методичні принципи побудови факультативу:*
- *лінійність* (кожна наступна тема логічно пов'язана із попередньою);
 - *інтегрованість* (об'єднання декількох дисциплін: курсів історії слов'ян, релігієзнавства, українознавства, давньої української літератури, фольклористики, образотворчого мистецтва, практичного курсу з основ красномовства);
 - *різноманітність* видів діяльності учителя та учня;
 - *насиченість* запропонованого для вивчення фольклорного та літературного матеріалу;

- *інтерактивність* у поєднанні з автономністю окремих груп учнів на заняттях-проектах;
- *мінімізація* репродуктивної діяльності, реалізація творчих здібностей учнів.

Очікувані результати компетентісного навчання сформовані за рівнями з урахуванням основних вимог щодо знань та вмінь учнів, визначених чинними програмами: «Українська література. 5–12 класи», 2005 р. (за ред. Р. В. Мовчан, керівник авторського колективу М. Г. Жулинський); «Українська література. 8–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури» (уклад.: М. Г. Жулинський, Г. Ф. Семенюк та ін.); «Українська література. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль української філології). Профільний рівень», 2011 р. (уклад.: М. Г. Жулинський, Г. Ф. Семенюк та ін.).

Високий рівень:

- здатність до самостійного пошуку, аналізу, інтерпретації історико-культурного та літературного матеріалу відповідно до теми і навчальної ситуації;
- уміння використовувати фоновий матеріал, життєві та навчальні асоціації у власному висловлюванні;
- здатність до узагальнення та абстрагування;
- уміння виразно висловлювати думку, аргументувати її;
- уміння вести полемічні бесіди;
- здатність порівнювати міфологічні образи та теми, оцінювати їх значущість для національної самоідентифікації.

Достатній рівень:

- здатність добирати та критично осмислювати фольклорний, історичний та літературний матеріал відповідно до теми;

- уміння точно та повно відтворювати, описувати, порівнювати історико-культурні та літературні факти;

- здатність до узагальнення навчального матеріалу;
- уміння грамотно та лаконічно висловлювати думки, брати участь в обговоренні навчальної проблеми;
- здатність оцінювати епічний твір як зразок словесного мистецтва.

Середній рівень:

- фрагментарне та загальне розуміння історично- та фольклорного матеріалу відповідно до теми;
- уміння використати окремі історико-культурний та літературний матеріал у процесі навчальної бесіди;
- здатність брати епізодичну участь в обговоренні навчальної проблеми, часткове відтворення фактичного матеріалу;
- загальне усвідомлення української міфології як складової частини давньої слов'янської міфології.

Результатом упровадження факультативу «Українська міфологія та вірування слов'ян» є виховання громадян України, здатних до діалогу культур з іншими слов'янськими народами.

Програма факультативу складається з 17 розділів та розрахована на 17 годин, залежно від підготовленості учнів та від бажання учителя зменшити обсяг матеріалу на одну годину впродовж навчального року. Це допоможе вчителю обрати правильний напрям, визначити варіант вивчення матеріалу. Факультатив передбачає співпрацю вчителя та учня, творчий пошук учителя (обміркувати об'єм та якість пропонуваного учням знань, методи навчання).

До програми факультативу «Світ очима твоїх предків (Українська міфологія та вірування слов'ян)» пропонується хрестоматійна підбірка текстів для використання на заняттях.

Навчальний план

№	Тема	К-сть годин	Дата
1	Міф як найдавніша форма свідомості та початок культури людства. Визначення мети та завдання курсу. Актуальність та значущість. Форми діяльності. Міф. Міфологія. Розрізнення міфу, легенди та казки. Періоди виникнення міфів. Види міфів	1	
2	Міфологічний світогляд, властивий первісним народам. Основні риси міфологічного світогляду. Взаємозв'язок релігійних вірувань та міфологічного світогляду давніх українців (анімаїзм, анімаїзм, антропоморфізм, фетишизм, магія, тотемізм, шаманство, землеробські культури). Альтернативні погляди щодо дати прийняття християнства та руйнації внаслідок цього поетичного світогляду, космогонічних поглядів та вірувань стародавніх українців	1–2	
3	Міф як архаїчна форма світосприйняття, розуміння світу і себе у світі. Дерево світу. Ірій. Образ дерева в легендах, казках, календарно-обрядових піснях, традиціях українського народу. Сокіл-рід	1–2	
4	Космогонічні слов'янські погляди та вірування. Творець Всесвіту – Рід. Рожаниці. Мати Земля й Отець Небо. Міф про створення світу з яйця-райця. Створення землі	1–2	

№	Тема	К-сть годин	Дата
5	Антропологічні слов'янські погляди та вірування: погляд на походження людини. Протиставлення як основний принцип побудови міфів слов'ян. Доля й недоля (злидні). Білобог та Чорнобог	1–2	
6	Особливості слов'янської міфології – синтез вищих богів та нижчих духів. Теогонічні міфи – вищий рівень богів (ритуально-юридичні, військові, господарсько-природні функції). Сварог. Символ бога Сонця – хрест	1–2	
7	Сонячні боги слов'ян. Дажбог Сварожич. Перун Сварожич. Огонь Сварожич. Хорс. Стрибог. Велес	1–3	
8	Середній рівень слов'янської міфології, пов'язаний із господарськими циклами робіт та сезонними обрядами, а також боги – покровителі племен та різних родів. Чур і Рід. Макоша. Лада, її донька Леля, син Полель. Симаргл	1–2	
9	Пантеон язичницьких богів князя Володимира Святославовича	1	
10	Боги підземного царства – володарі іншого світу. Чорнобог та Вій. Кошій. Мара. Баба Яга	1–3	
11	Поклоніння давніх українців берегиням, що поєднують світ природи та людську спільноту. Берегиня. Девана. Птахи з жіночим обличчям (Сирин, Гамаюн, Алконост). Образ матері Слави	1–3	
12	Слов'янська демонологія: нижчий рівень слов'янської міфології – домашні духи. Духи лісу та води. Нечиста сила	1–2	
13	Зображення богів у формі ідолів. Місця поклоніння. Капища. Язичницький ідол. Збруцький кумир, ідол Святовид. Трьох'ярусна композиція ідола. Українська духовна верства – волхви, відуні, жерці, віщуні, потворники, знахарі	1–2	
14	Міфологізація історичної традиції – герої міфологічного епосу. Супротивники міфічних героїв – Змій, Соловей-розбійник, Ророга-рарашека. Казкові персонажі – Баба Яга, Кошій, Змій-Горинич, Диво-юдо, Лісовий цар, Водяний цар, Морський цар	1–3	
15	Кодування інформації за допомогою особливих знаків-символів. Протиставлення як основний принцип побудови міфів слов'ян. Язичницька символіка. Повір'я та прикмети. Християни-язичники і поганські звичаї в християнській культурі українців. Таємниця магічного числа 7	1–2	
16	Джерела української міфології. Відгомін слов'янської міфології в літературі. «Велесова книга» – священна книга новгородських жерців IX століття. Пісні птахи Гамаюн (Руські Веди), «Повість минулих літ», «Слово о полку Ігоровім». Первовічне коріння світового дерева життя. Язичницька міфологія у «Слові». «Володимир» Ф. Прокоповича. Українська література. Зв'язок жанрів магії та міфології з художньою літературою. Міфотворчість у сучасній літературі	1–2	
17	Двовір'я в селянському землеробському календарі. Календар Давньої Русі (за А. І. Асову). Поради від волхва. Коли людина вирішує змінитися – змінюються люди, які її оточують. Пізнавальна значущість світової та давньослов'янської міфології. Зображення в ній життя, побуту, звичаїв, світогляду, духовних та моральних цінностей слов'янських народів	1	

Навчально-тематичний план**Розділ 1**

Тема: Міф як найдавніша форма свідомості та початок культури людства

1. Визначення мети та завдання курсу. Актуальність та значущість. Форми роботи.

2. Міф. Міфологія. Розрізнення міфу, легенди та казки.

Практичне завдання: порівняльний аналіз – складання таблиці.

3. Різні погляди щодо походження міфів.

4. Періоди виникнення міфів. Види міфів.

Практичне завдання: створення енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян» – написати вступну статтю. Дібрати

необхідний матеріал до запропонованої теми та зберегти його в створеній вами папці. Обрати форму презентації матеріалу та підготуватись до виступу.

5. Список літератури з теми.

Розділ 2

Тема: Міфологічний світогляд, властивий первісним народам

1. Основні риси міфологічного світогляду. Взаємозв'язок релігійних вірувань і міфологічного світогляду давніх українців (анімаїзм, аніمالізм, антропоморфізм, фетишизм, магія, тотемізм, шаманство, землеробські культури).

Практичне завдання: поповнення енциклопедичного словника з теми.

Творча майстерня: створення мультимедійних презентацій.

2. Альтернативні погляди щодо дати прийняття християнства та руйнації внаслідок цього поетичного світогляду, космогонічних поглядів і вірувань стародавніх українців.

Практичне завдання: репрезентація книг С. Плачинди «Словник давньоукраїнської міфології», В. Войтовича «Українська міфологія» та С. Канигіна «Шлях аріїв».

Розділ 3

Тема: Міф як архаїчна форма світосприйняття, розуміння світу і себе в світі

1. Соціальне підґрунтя міфології світу.

2. Чотирьох'ярусна будова світу. Дерево світу. Вирій (Буян-острів, Ірій) – сонмище богів та померлих душ, острів у Всесвіті, першоземля богів і світу.

3. Образ дерева в легендах, казках, календарно-обрядових піснях, традиціях українського народу.

4. Сокіл-Род – Першоптах і Першобог світу. У сокола є здатність перевтілюватися в Род. Має вплив на долю богів і людей.

Практичне завдання: створення енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян» – скласти статтю з ілюстративним матеріалом «Образ дерева в легендах, казках, календарно-обрядових піснях, традиціях українського народу» до енциклопедичного словника. Форма презентації – створення буклетів.

Творча майстерня

1. Створення колажу «Дерево світу».

2. Мультимедійна презентація «Буян-острів» (за мотивами казок, легенд, міфів)

Розділ 4

Тема: Космогонічні слов'янські погляди та вірування

1. Космогонічні міфи: творець *Всесвіту* – Род – бог *Всесвіту*, який живе на небі та дає життя всьому живому, всьому, що існує на землі, та Рожаниця – богиня долі, родючості, жіночої сили.

2. Мати Земля й Отець Небо. Інтерпретація словесних міфічних образів у візуальні. Живописний образ (графічне зображення) богів, витриманих у архаїчному та романтичному стилях у творчості художника Валерія Войтовича.

(<http://proridne.net/mythology/books/> Словник давньоукраїнської міфології)

Творча майстерня: дослідити та побудувати словотвірні ланцюжки спільнокоренових слів із коренем «РОД» (рід, родина, народитися, врода, породілля, урожай, природа, радість, рада тощо) «ЛАД» (ладити, налагоджувати, ладо тощо).

Практичне завдання: написати статті «Род і Рожаниця» «Пошана до Землі-матері в традиціях українців» до енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян». Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми та зберегти його у створеній вами папці. Обрати форму презентації матеріалу та підготуватись до виступу.

3. Міф про створення світу з яйця-райця. Створення землі.

Розділ 5

Тема: Антропологічні слов'янські погляди та вірування

1. Антропологічні міфи: погляд на походження людини.

2. Протиставлення як основний принцип побудови міфів слов'ян. Доля й недоля (злидні).

3. Білобог та Чорнобог. Інтерпретація словесних міфічних образів у візуальні. Живописний образ (графічне зображення) богів, витриманих у архаїчному і романтичному стилях у творчості художника Валерія Войтовича.

Практичне завдання: 1. Дослідити етимологію слів, що мають в корені «бог»: (богатир, убогий тощо). Дібрати спільнокореневі слова: іменники, прикметники, дієслова, прислівники. З'ясувати семантичні властивості синонімів слова «бог».

2. Дібрати усталені словосполучення та фразеологізми зі словом «бог». Розкрити їх значущість.

Розділ 6

Тема: Особливості слов'янської міфології – синтез вищих богів та нижчих духів

1. Декілька рівнів слов'янської міфології за функціями та актуальністю. Пантеон язичницьких богів.

2. Теогонічні міфи – вищий рівень богів (ритуально-юридичні, військові, господарсько-природні функції).

3. Сварог – бог небесного вогню і сонця, батько Дажбога. Сварожич.

Інтерпретація словесних міфічних образів у візуальні. Живописний образ (графічне зображення) богів, витриманих у архаїчному та романтичному стилях у творчості художника Валерія Войтовича

4. Символ бога Сонця – хрест.

Практичне завдання: написати статтю «Сварог. Сварожич» до енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян». Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми і зберегти його в створеній вами папці. Обрати форму презентації матеріалу та підготуватись до виступу.

Творча майстерня: дослідити та репрезентувати у формі мультимедійної презентації «Типи хрестів».

Розділ 7

Тема: Сонячні боги слов'ян

1. Дажбог Сварожич – податель добра та багатства, бог достатку і бог сонця, жнив, син Сварога, чоловік богині місяця; Ярило (Яр) – бог природи, що пробуджується, заступник рослинного світу, бог родючості та плодючості.

Практичне завдання: підготувати міні-дослідження «Народні звичаї та обряди зустрічей та поклоніння богам на свята» (Стрітєння, Масляна, Великдень, Купала).

2. Хорс – назва бога Сонця (або небесного світила) на Русі.

3. Перун Сварожич – бог грому та блискавки, грізний бог війни, який керує всіма небесними явищами. Інтерпретація словесних міфічних образів у візуальні. Живописний образ (графічне зображення) богів, витриманих у архаїчному і романтичному стилях у творчості художника Валерія Войтовича.

Практичне завдання: скласти статті «Перун», «Дажбог», «Стрибог», «Велес» до енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян». Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми і зберегти його в створеній вами папці. Обрати форму презентації матеріалу та підготуватись до виступу.

4. Огонь Сварожич.

5. Стрибог – бог повітряних стихій, стародавнє верховне божество неба та Всесвіту. Пагода – легкий вітер, бог приємної погоди. Посвист – старший вітер, бог бурі, що живе в горах на Півночі (у казках ототожнюється з Солов'єм-розбійником). Падога – жаркий вітер, що висушує, живе в пустелях на Півдні. Сівер – бог холодних північних вітрів.

6. Велес – покровитель скотарства та поезії.

Творча майстерня: створення мультимедійної презентації «Сонячні боги слов'ян».

Розділ 8

Тема: Середній рівень слов'янської міфології, пов'язаний із господарськими циклами робіт та сезонними обрядами, а також боги-покровителі племен та різних родів

1. Чур та Рід.

2. Макоша (Макеша) – ймовірно, богиня-мати, богиня землі, родючості та ткацтва, заступниця жіночих робіт – прядіння та ткацтва.

3. Лада – богиня гармонії в природі, любові у шлюбі, заступниця шлюбу, мати-годувальниця та її донька Леля – богиня любові, юності, краси, родючості, син Полель – бог подружнього життя, шлюбних зв'язків.

4. Смаргл – бог вогню. Один з головних персонажів української міфології.

Інтерпретація словесних міфічних образів у візуальні. Живописний образ (графічне зображення) богів, витриманих в архаїчному та романтичному стилях у творчості художника Валерія Войтовича.

Практичне завдання: 1. Написати статті «Макоша», «Лада», «Смаргл», до енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян». Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми і зберегти його в створеній вами папці.

Обрати форму презентації матеріалу та підготуватись до виступу.

2. Дослідити назви свят, присвячених богам кохання або коханню та традиції їх проведення у різних народів (наприклад, сучасне католицьке свято святого Валентина; Лель-Купідон, що цілиться в серце красуні пристрасною стрілою, зображається і сьогодні на «валентинках»).

Творча лабораторія: створення презентацій, буклетів, сенкани.

Розділ 9

Тема: Пантеон язичницьких богів князя Володимира Святославовича

Рольова гра, інсценування або читання за ролями розповіді Володимира Петрука, де використано відомий сюжет вибору віри князем Володимиром, але перенесено на хронологічно ранішу подію – створення в Києві пантеону язичницьких чи поганських богів.

Володимир Петрук <http://www.unicyb.kiev.ua/~petruk/SoborBohiv.htm>

Собор богів київського князя Володимира.

Практичне завдання: складання тестових завдань відкритої та закритої форми. Складання кросвордів.

Творча майстерня: створення макету слов'янського капища, орієнтуючись на пантеон богів князя Володимира.

Розділ 10

Тема: Боги підземного царства – володарі іншого світу

1. Чорнобог та Вій – підземний князь, найстрашніший та найсильніший представник нечистої сили, що живе під землею, син Змія Чорного. Інтерпретація словесних міфічних образів у візуальні. Живописний образ (графічне зображення) богів, витриманих в архаїчному та романтичному стилях у творчості художника Валерія Войтовича.

2. Коцїй – мешканець потойбічного світу, дуже старий відьмак, що не вмирає, оскільки його душа вміло захована у замкненій скрині чи дуплі дерева.

3. Мара (Марена) – богиня зла, темної ночі, страшних сновидінь, привидів, хвороб (мору), смерті. Журба, Желя – давня богиня печалі, скорботи, плачу.

4. Баба Яга.

Практичне завдання: 1. Написати статті «Вій», «Мара», «Баба Яга» до енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян». Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми і зберегти його в створеній вами папці.

2. Підготувати повідомлення, реферат на основі самостійного опрацювання додаткової літератури «Трансформація слов'янських богів у фантастичних казках».

Творча майстерня: провести порівняльний аналіз образів Коцїя та Баби Яги у міфах та фантастичних казках. Створення мультимедійних презентацій.

Розділ 11

Тема: Поклоніння давніх українців берегиням, що поєднують світ природи та людську спільноту

1. Берегиня – первісне божество – захисник людини, богиня родючості, природи

та добра, з часом Берегиня стала охоронницею дому.

2. Девана – дочка Перуна та Діви – велика мисливиця, яка вміла зачаровувати звірів, птахів та риб.

3. Птахи із жіночим обличчям (Сирин, Гамаюн, Алконост).

4. Образ матері Слави, як бойової птахи русів.

Практичне завдання: написати статті «Берегині», «Сирин», «Гамаюн», «Алконост» до енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян». Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми та зберегти його в створеній вами папці.

Творча майстерня: дослідити використання образів птахів із жіночим обличчям у малярській творчості XIX–XX століть. Матеріал представити у формі мультимедійної презентації.

Розділ 12

Тема: Слов'янська демонологія: нижчий рівень слов'янської міфології – духи, нечиста сила

1. Домашні духи: домовики, дворовий, банник.

2. Духи лісу та води. Лісовики, водяники, кики-мори, русалки, мавки, потерчата, польовики, перелесник, болотяники, криничники, очеретяники.

3. Злі духи – нечиста сила. Вовкулака – перевертень у вигляді вовка; чорти, упирі. Упир – перевертень або померлий відьмак, народжений від шлюбу диявола та відьми, возить на собі відьом на Лису гору. Інтерпретація словесних міфічних образів у візуальні. Живописний образ (графічне зображення) богів, витриманих в архаїчному та романтичному стилях у творчості художника Валерія Войтовича.

Практичне завдання: написати статті «Домашні духи», «Духи лісу та води», «Злі духи – нечиста сила» до енциклопедичного словника «Українська міфологія та вірування слов'ян». Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми та зберегти його в створеній вами папці. Вибрати форму презентації матеріалу та підготуватися до виступу.

Творча майстерня: перегляд та інсценування радянського музичного мультфільму «Летючий корабель».

Розділ 13

Тема: Зображення богів у формі ідолів. Місця поклоніння. Капища

1. Язичницький ідол. Збруцький кумир, ідол Святovid. Трьох'ярусна композиція ідола.

2. Українська духовна верства – волхви, відуни, жерці, віщуни, потворники, знахарі.

Практичне завдання: дослідити тему «Відунство у творах українських письменників», уявивши її у формі усного журналу («Енеїда» І. Котляревського, «Кобзар» Т. Шевченка, «Народні оповідання» Марко Вовчок, «Чорна рада» П. Куліш, Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, Ольга Кобилянська, Леся Українка).

Розділ 14

Тема: Міфологізація історичної традиції – герої міфологічного епосу

1. Супротивники міфічних героїв – Змій, Соловей-розбійник, Ророга-рарашека.

2. Казкові персонажі – Баба Яга, Коцїй, Змій-горинич, диво-юдо, Лісовий цар, Водяний цар, Морський цар.

Практичне завдання: дослідити образ Коцїя в народних та літературних казках різних народів. Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми та зберегти його в створеній вами папці. Вибрати форму презентації матеріалу та підготуватись до виступу.

Творча майстерня: створення презентацій, буклетів; сенкани.

Розділ 15

Тема: Кодування інформації за допомогою особливих знаків-символів

1. Протиставлення як основний принцип побудови міфів слов'ян.

А Просторові: верх/низ, небо/земля, волога/вогнь, суша/море, лівий/правий, чет/нечет, південь/північ, схід/захід

Б Часові: день/ніч, літо/зима

В Соціальний устрій суспільства: живий/мертвий, чоловічий/жіночий, старий/молодий, свій/чужий

2. Язичницька символіка.

А Повір'я та прикмети – залишки первісних уявлень про світобудову і природу

Б Християни-язичники та поганські звичаї в християнській культурі українців

3. Таємниця магійного числа 7.

Практичне завдання: дослідити міфологічне значення чисел **3, 4, 9, 12** (з позиції біології, медицини, психології; історії, міфології; релігії; літератури. Художні фільми, музика, живопис). Дібрати необхідний матеріал до запропонованої теми та зберегти його в створеній вами папці для створення статей енциклопедичного словника.

Розділ 16

Тема: Джерела української міфології. Відгомін слов'янської міфології в літературі

1. «Велесова книга» – священна книга новгородських жерців IX століття.

2. Пісні птахи Гамаюн (Руські Веди).

3. «Повість минулих літ».

4. «Слово о полку Ігоревім». Первовічне коріння світового дерева життя. Язичницька міфологія у «Слові».

5. «Володимир» Ф. Прокоповича.

6. Українська література. Зв'язок жанрів магії та міфології з художньою літературою.

7. Міфотворчість у сучасній літературі.

Розділ 17

Тема: Двовір'я в селянському землеробському календарі

Календар Давньої Русі (по А. Асову).

Підсумкове заняття

1. Поради від волхва. Коли людина вирішує змінитися – змінюються і люди, які її оточують.

2. Пізнавальна значущість світової та давньо-слов'янської міфології. Зображення в ній життя, побуту, звичаїв, світогляду, духовних і моральних цінностей різних слов'янських народів.

Використані літературні джерела

1. *Афанасьєв*. Поетичні погляди слов'ян на природу: в 3-х томах. – Т. 1. – М.: Современный писатель, 1995. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slavya.ru>

2. Велесова Книга [Текст] / Упоряд., перек., ком. С. Д. Пашник. – Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7520 (2012). – 176 с.

3. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія [Текст] / Уклад. Я. Ф. Головацьким. – К.: Довіра, 1991. – 94 с.

4. *Войтович В. М.* Міфи та легенди давньої України [Текст] / В. М. Войтович. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан. 2005. – 392 с.

5. *Знойко О. П.* Міфи Київської землі та події стародавні. Наук.-попул. ст., розвідки: Для ст. шк. в. / Передмова В. Р. Коломійця. – К.: Молодь, 1989. – 304 с: іл. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svit.in.ua>

6. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: іст.-реліг. моногр. – 2-е вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 424 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svit.in.ua/kny/bookskyl.htm>

7. *Каныгин Ю. М.* Путь ариев: Украина в духовной истории человечества [Текст]: роман-эссе / Ю. М. Каныгин. – К.: А.С.К., 2006. – 576 с.

8. *Килимник С.* Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 3-х кн., 6 т. / С. Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svit.in.ua/kny/bookskyl.htm>

9. *Клочек Г. Д.* Світ «Велесової книги»: навч. посібн. / Г. Д. Клочек. – Кіровоград: Степова Еллада, 2001. – 160 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svit.in.ua/kny/bookskyl.htm>

10. *Костомаров М. І.* Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – С. 201–256. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/kostomar/kos10.htm>

11. *Куєвда В.* Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект: монографія. – Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svit.in.ua/kny/bookskyl.htm>

12. Літопис руський [Текст] / пер. Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.

13. *Лозко Г.* Іменослов: імена слов'янські, історичні та міфологічні [Текст] / Г. Лозко. – К.: Сварог, 1998. – 176 с.

14. *Лозко Г. С.* Українське язичництво [Текст] / Г. С. Лозко. – К.: Укр. центр. духов. культури, 1994. – 96 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.redkyb.ru/lozko/vira.html>

15. *Моця О., Ричка В.* Київська Русь: від язичництва до християнства [Текст] / О. Моця, В. Ричка. – К., 1996.

16. *Пепа В. І.* Ключі од вирію [Текст]: худ.-історичні оповіді / В. І. Пепа. – К.: рад. письм., 1990. – 399 с.

17. *Плачинди С. П.* Словник давньоукраїнської міфології [Текст] / С. П. Плачинди. – К.: Укр. письменник, 1993. – 63 с.

18. *Рыбаков Б. А.* Язычество древних славян [Текст] / Б. А. Рыбаков. – М., 1981. – С. 3.

19. *Синельченко В. Н., Петров М. Б.* В мире мифов и легенд. Популярная энциклопедия [Текст] / В. Н. Синельников, М. Б. Петров. – СПб.: Диамант, 1998. – 576 с. – (Серия: «Книга в подарок»).

20. *Шаян В. П.* Віра Предків Наших. – Гамільтон, Канада: Об'єднання Української Рідної Віри, 1987. – Т. 1. – 893 с. (Перевидано коштами І. Волиняк, м. Луцьк, 2000. – 904 с.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svit.in.ua/kny/bookskyl.htm>

21. *Шилов Ю. О.* Брама Безсмертя [Текст] / Ю. О. Шилов. – К.: Журн. «Український Світ», 1994. – 384 с.

Інтернет-джерела

1. БАБА ЯГА: <http://about-ukraine.com/index.php?text=1697>

2. Берегині «Іменослов (Лозко)»: http://slavimena.info/biblioteka/knigi/imenoslov_lozko/page_7.html

3. Доля: <http://about-ukraine.com/index.php?text=19>

4. Заповітне бажання (Оповідь – міф про Алканоста): <http://supermif.com/slovjane/alcanost2.html>

5. Зображення богів у формі ідолів: <http://www.svit.in.ua/kny/bookgolov.htm>

6. Кошії: <http://about-ukraine.com/index.php?text=1699>

7. Кошії: http://uk.wikipedia.org/wiki/Кошії_Безсмертний

8. Образ дерева в легендах, казках, календарно-обрядових піснях, традиціях українського народу: <http://about-ukraine.com/index.php?text=11B>

9. Образ матері Слави як бойової птахи русів. Світовит Пашник: <http://www.skarby.org.ua/obraz-materi-slavy/>

10. Пісні птахи Гамаюн (Руські Веди) Клубок 1: <http://ml.volny.edu/index.html?>

11. Поради від волхва: http://aratta-ukraine.com/sacred_ua.php?id=116

12. Походження світу і людини у стародавніх народів: <http://ua-referat.com>

13. Образ дерева в легендах, казках, календарно-обрядових піснях, традиціях українського народу: <http://about-ukraine.com/index.php?text=11B>

14. Символ бога Сонця – хрест: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Хрест>

15. Собор богів київського князя Володимира. Володимир Петрук: <http://www.unicyb.kiev.ua/~petruk/SoborBohiv.htm>

16. Соловей-Розбійник: <http://www.ridnavira.org/index.php/mifologiya/231-solove-rozbinik-natsionalnigero-ukrajini>

17. Ярило: <http://about-ukraine.com/index.php?text=668>

18. Чотири фази-іпостасі Даждьбога: <http://supermif.com/slovjane/jarilo2.html>

19. Собор богів київського князя Володимира. Володимир Петрук: <http://www.unicyb.kiev.ua/~petruk/SoborBohiv.htm>